



МИГРАНТЛАР ОИЛАСИДАГИ БОЛАЛАР ТАРБИЯСИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7843833>

Санжар Авазов- ҚарДУ ижтимоий
фанлар кафедраси ўқитувчиси.

Резюме: Ушбу мақолада ташқи меҳнат миграциясининг ижтимоий оқибатлари, айниқса миграция туфайли ота-оналар ғамхўрлиги, тарбиясидан четда ўсаётган ёшлар руҳиятида шаклланаётган салбий тенденциялар таҳлил этилган.

Резюме: В данной статье анализируется внешняя трудовая миграция, являющаяся одной из актуальных проблем современности, и ее негативное влияние на моральный дух молодежи, а также вытекающие из этого социальные проблемы.

Resume: This article analyzes the external labor migration, which is one of the urgent problems of the present era, and its negative effects on the morale of young people, as well as the resulting social problems.

Таянч сўзлар: ўсмирлик даври, кризис даври, тақлидчилик, ҳаётий мақсадлар, ижтимоий мансублик, ташқи меҳнат миграцияси, хотин-қизлар меҳнат миграцияси, дистант оилалар.

Ключевые слова: подростковый возраст, кризисный период, подражание, жизненные цели, социальная принадлежность, внешняя трудовая миграция, женская трудовая миграция, отдаленные семьи.

Key words: adolescence, crisis period, imitation, life goals, social affiliation, external labor migration, female labor migration, distant families.

Ҳозирги пайтда бутун дунёда миграция жараёнлари, айниқса ташқи меҳнат миграциясининг йўналишлари ва шакллари ўзгариб бормоқда. Ташқи меҳнат миграцияси дунёнинг турли мамлакатларида турлича кечсада уларнинг ўхшаш, умумий жиҳатлари мавжуд. Бу умумийлик барча мигрантларда кузатиладиган психологик, ижтимоий-иқтисодий, оилавий, болалар тарбияси каби жиҳатларда ўз ифодасини топади. Негаки, бутун дунёда бўлгани каби ўзбекистонлик меҳнат мигрантларининг ҳам кўпчилиги оилали, фарзандлари бор. Меҳнат миграцияси туфайли эса оилалар тақдири мураккаблашиб, уларнинг аъзолари бир-биридан узоқда яшашмоқда. Бу ҳолатдан айниқса болалар кўпроқ жабр кўришяпти. Энг ачинарлиси, болалар ривожига ижтимоий-психологик мувозанат бузилиши улар шахсининг камолотига салбий таъсир кўрсатмоқда.

Болалик, айниқса ўсмирлик даври шахсининг шаклланишида муҳим босқич ҳисобланади. Айнан ўсмир ёшида ўзини англаш, ўз қадриятлари, фикр-мулоҳазалари, установкалари ҳамда ҳаётий мақсадларини белгилаш содир



бўлади. Шунинг натижасида қондошликни, қардошликни ҳис қилиш, ижтимоий мансублик туйғуси шаклланади.

Шу ўринда ўсмирлик даври ва унинг физиологик, психологик жиҳатларига эътиборни қаратсак. Илмий асосланган ва тан олинган илмий хулосаларга кўра, ўсмирлик даври 10-11, 14-15 ёшни ташкил этади. Кўпчилик ёшларда ўсмирлик ёшига ўтиш асосан 5-синфдан бошланади. “Энди у бола эмас-у, ҳали катта ҳам эмас ” – бу формула ўсмирлик даври характери билдиради. Бу ёшда ўсмир ривожда кескин ўзгаришлар рўй бера бошлайди. Ушбу ўзгаришлар физиологик ҳамда психологик ўзгаришлардир. Мазкур даврда ўсмир бахтли болалик билан хайрлашган, лекин катталар ҳаётида ҳали ўз ўрнини топа олмаган ҳолатда бўлади. Ўсмирлик даври “ўтиш даври”, “кризис давр” каби номларни олган психологик кўринишлари билан характерланади. Ўсмирлик даврида кўпинча сўзга кирмаслик, ўжарлик, тажанглик, ўз камчиликларини тан олмаслик, уришқоқлик каби хусусиятлар хос бўлади. Ўсмирлар ниҳоятда тақлидчан бўлиб, уларда ҳали аниқ бир фикр, дунёқараш шаклланмаган бўлади. Улар ташқи таъсирларга ва ҳиссиётларга жуда берилувчан бўладилар. Демак, кўриниб турибдики, инсон шахсининг шаклланишида, келгусида унинг яхши ёки ёмон одам бўлишида ўсмирлик даври жуда катта аҳамият касб этади.

Бу мураккаб босқичда ўсмирлар учун айниқса ота-онанинг ўрни, таъсири катта бўлади. Айнан шундай бўлиши керак. “Айниқса 12-14 ёшли болаларда “Мен” шакллана бошлайди. Бола 12 ёшгача ота-онаси ва устози айтганини қилади. Ундан кейин таъсир қилиб бўлмай қолади. У ўзи учун авторитет қидиради. Миясига роҳат берувчи фаолият қидиради. Шундай манбалар яқинида юришга ҳаракат қилади”¹⁵. Психологларнинг хулосаларига кўра, агар ота-она боласи учун кунига атиги 8 дақиқа вақт ажратса, улар орасида тажовузкорлик даражаси 45 фоизга камаяр экан.

Ҳеч кимга сир эмас, иқтисодий етишмовчилик, ишсизлик ва бошқа сабабларга кўра бугун жуда кўпчилик ташқи меҳнат мигрантларига айланишган. Мигрантлар армиясининг сафи жуда кенг, таркиби ҳам жуда хилма-хил. Бугун узоқ-яқин юртларда нафақат эркаклар, балки жуда кўплаб аёллар ҳам ишлашмоқда ва, афсуски, уларнинг салмоғи тобора ортиб бормоқда. Тўғри, меҳнат мигрантлари ўзларининг бирламчи мақсадларига эришяпти дейиш мумкин. Ишлаб топган пуллари эвазига анча-мунча иқтисодий, маиший муаммоларини ҳал қилишга эришмоқда. Аммо ҳар қанча муҳим бўлсада инсон ҳаёти фақат иқтисодий, моддий эҳтиёжларини қондиришдангина иборат эмас. Унинг турмушининг ижтимоий, маънавий, психологик томонлари ҳам бор. Қолаверса ҳар бир халқнинг миллий, ахлоқий қадриятлари унинг турмуш тарзини, ўзига хослигини таъминлаб туради. Ана шу таянчлардан маҳрум бўлиш эса бир қатор муаммоларни келтириб чиқариши тайин. Минг афсуски, ташқи

¹⁵ Қаерда хато қилдик? Профессор Зарифбой Ибодуллаев билан суҳбат. Интернет материаллари асосида.



меҳнат миграцияси туфайли кўпгина оилалар ана шундай муаммолар гирдобига тушиб қолмоқда. Негаки кўпгина болалар ўсмирлик чоғида ё ота, ё она, ёки ҳар иккаласининг меҳридан, тарбиясидан, назоратидан четда ўсишяпти. Маълумки, чет элга отланган ота ёки она кўп ҳолатларда фарзандларини бобо-бувиси, қариндошлари, қўшнилари қарамоғига қолдириб кетади. Илмий кузатишларга кўра, оила боши узоқ йилларга чет элга ишлаш учун кетган оиладаги болалар ва ота-она ўртасида ўзига хос муносабатлар шаклланади. Бу эса ўсмир шахсининг шаклланиши жараёнига ўзига хос таъсир кўрсатади.

“Меҳнат миграцияси – фуқароларнинг ўзини-ўзи банд қилиш эркинлигини таъминлаши билан бирга, қатор муаммо ва қийинчиликларнинг юзага келишига ҳам сабаб бўлади. Айниқса ўз яшаш ҳудудида иш топа олмай ёки ҳаёт тарзи эҳтиёжларини тўлиқ қоплашга имкон берувчи барқарор даромад манбаига эга бўлмаган инсонлар узоқ чет элларга ишлаш учун кетади. Бу оилавий тизимдаги - уни ташкил этувчи турли муносабатларда қуйидаги йўқотишларга сабаб бўлиши мумкин:

- оилавий муносабатлар тизимидаги бузилишлар: ката авлод ва кичик авлод ўртасидаги жонли мулоқотнинг узилиши, эр-хотин муносабатида функционал бузилишлар; ишончсизлик, ажралишлар, ҳиёнат;

- ота-она ва фарзанд муносабатларидаги муаммолар. Бу эса ўз навбатида боланинг шахси, ҳиссий-иродавий соҳаси, шахслараро муносабатлари хусусиятлари, ота-она обрўси ва шу каби бошқа муносабатлардаги муаммолар юзага келишига сабаб бўлади;

- ота-она ёки улардан бирининг назоратсиз қолган болаларда шахс тузилмасида турли ўзгаришлар содир бўлади: ўзининг мансублиги соҳасини англаши, яқинларига нисбатан ҳиссий боғланишнинг шаклланишидаги бузилишлар, ота-она функцияларининг оиладаги тўнғич фарзандга ўтиши билан болаларнинг кун тартиби ва мажбуриятидаги ўзгаришлар, таълимий қизиқишларининг сўниши ва ҳ.к”¹⁶.

Ушбу масалада чуқур тадқиқотлар олиб борган россиялик мутахассис А.Л.Цинцарнинг фикрича, ҳозирги замонда оиланинг янги тури – “вақтинча ажралган” ёки “дистант оилалар” тури пайдо бўлмоқда. Бундай оилалар сўнгги йилларда кўп учраб, улар оиланинг муқобил шаклига ҳам айланиб бормоқда¹⁷. Дистант оилалар муаммолари Ф.А.Мустаева, В.С.Торохтий, Д.И. Пенишкевич¹⁸

¹⁶ Д.А.Маджидова, Д.Ф.Хусанова, А.А.Базаров, Б.А.Ақбаров, Ш.Яхьяева, Н.М.Сайдалиева.

Меҳнат мигрантлари оилаларида шахслараро муносабатларнинг педагогик-психологик омиллари. – Т.: «Fan va texnologiyalar nashriyot matbaa uyi», 2021. 8-9 бетлар .

¹⁷ Цынцарь А.Л. Психолого-педагогические условия формирования самосознания подростков из дистантных семей. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата психологических наук, Нижний Новгород, 2015 г.

¹⁸ Торохтий В.С. Актуальные проблемы современной социальной педагогики: (избранные статьи) /В. С. Торохтий; Департамент образования г. Москвы, Московский гор. психолого-пед. ун-т, Фак.социальной педагогики. - Москва: МГППУ, 2011. - 203 с.; Пенишкевич Д. И. Становления та розвиток професійної освіти



каби тадқиқотчи олимларнинг ишларида ҳам ўз аксини топган. Мазкур тадқиқотчилар касбий фаолияти сабабли турмуши алоҳида бўлган эр-хотинлардан иборат оилалар ўрганилган бўлсада, бироқ бундай оилалардаги ижтимоий-психологик, ахлоқий муҳит ва ундаги муаммолар етарлича ёритилмаган. Ўзбекистонда эса мигрант оилаларнинг ижтимоий, психологик муаммоларини тадқиқ қилишга қаратилган изланишлар жуда кам. Чунончи, ташқи меҳнат миграцияси долзарб муаммога айланган, жуда кўплаб юртдошларимиз меҳнат мигрантига айланганлиги туфайли кўпчилик болалар ота ҳамда она назоратидан холи улғаяётган юртимизда ушбу муаммо жиддий тадқиқ этилиши мақсадга мувофиқдир. Зеро, ушбу долзарб масалани атрофлича илмий таҳлил қилиш орқали унинг ижтимоий оқибатларини аниқлаш ва ҳал қилиш йўллари тақлиф қилиш мумкин.

А.Л.Цинцар дистант оила деганда ота-оналардан бири оиланинг шароитини яхшилаш мақсадида узоқ даврга бошқа шаҳар, мамлакатларга кетиб ишлаётган оилаларни тушунади. Дистант оиладаги ота-онанинг фарзандлари билан мулоқоти доимий бўлмай, асосан масофавий, яъни алоқа воситалари билангина мулоқот қилиш имкониятига эга бўлиб, бу ўсмирнинг шахс сифатида ривожланишидаги изчилликка салбий таъсир кўрсатади. Бундай оилаларда фарзанд ва ота-она ўртасидаги муносабатларда эмоционал яқинликнинг бузилиши кузатилади. Унинг фикрича, дистант оилалардаги ўсмирларда ўзига ишонч, мулоқот қобилияти нисбатан паст даражада ривожланган. Шунга қарамай дистант оилаларда ўсмирлар нисбатан мустақил бўлиб вояга етишар, ўзини бошқариш кўникмаси юқорида даражада ривожланар ва ўзини тушуниш нисбатан яхшироқ шаклланар экан.

Умуман олганда, оталари, айниқса оналари узоқ муддат чет элларда меҳнат қилаётган болалар психологиясида, маънавий оламида емирилишлар кузатилмоқда. Гарчи фарзандлар моддий орзу-ҳаваси учун чет элларда пул ишлашга отланган оналар кўпинча катта маънавий йўқотишга дуч келаяпти. Талай вақт уларнинг меҳридан бегона ўсган фарзандлар кейинчалик уларни танимай қолаяпти.

Ушбу муаммонинг ижтимоий залвори нечоғлик катталиги, уни ҳал қилиш мамлакат, миллат даражасидаги муҳим масала эканлиги президентимиз томонидан ҳам эътироф этилди. Ушбу масаланинг жамиятимиз учун нечоғлик оғриқли эканлигига тўхталар экан президентимиз: “Ҳали кўп-кўп фуқароларимиз, сизларнинг кўшнилариингиз, кўпларингнинг турмуш ўртоқларинг четда юрибди. Менинг энг катта мақсадим – қанчалик оғир бўлмасин, уларни секин-секин ўзимизнинг бағримизга, ўзимизнинг маҳалламизга, ўзимизнинг кўчамизга, ўзимизнинг уйимизга қайтариб олиб



келишимиз керак. Оғир, лекин барибир шу марраларни қўйишимиз керак”¹⁹, дея бу борадаги давлат сиёсатининг аниқ мақсадини баён қилди. Давлатимиз раҳбари бу муаммоларни янги иш ўринлари ва муносиб меҳнат шароитларини яратиш орқали ҳал этиш кераклигига эътиборни қаратди.

¹⁹ <https://xs.uz/uzkr/post/mening-eng-katta-maqsadim-qanchalik-ogir-bolmasin-ularni-qajtarib-olib-kelishprezident-migratsiya-masalasiga-tokhtaldi>